Příklady exegeze Eusebia z Caesareie

Eusebios, Comm. in Ps. 51 (Migne, PG 23 445,39–448,3)

Výklad o anachronickém pořadí žalmů v knize Žalmů:

I kdyby sis to srovnal sám, shledal bys, že většina z první části žalmů vykládá události po čase příběhů kolem Uriáše, zatímco po 50. žalmu jsou události časem předcházející Davidovým činům vůči Uriášovi. Proč tedy nejsou seřazeny podle časového sledu nejprve ty, které jsou první časově? Proč jsou ty, které byly předneseny jako první ještě za života Saulova, uvedeny v druhé části knihy *Žalmů*, zatímco v první části knihy jsou žalmy časem pozdější? Domnívám se, že toto pořadí zvolil proto, aby řeč nevedla od lepšího k horšímu. Zdá se, že i v otázce pořadí žalmů zachoval ono „Do konce nepokaz.“[1] Proto jsou také chmurnější věci uvedeny jako první, aby jako druhé zůstaly ony lepší, zatímco horší jsou zahalovány a překrývány pomocí lepších, zařazených na druhém místě. David chtěl pravděpodobně své provinění později zahalit svými předchozími ctnostnými činy. Někdo by mohl říct, že v přemíře zbožnosti řadil jako první svá vlastní doznání; neboť „spravedlivý je sám sobě žalobcem.“[2]

(pracovní překlad Jiří Pavlík)

Eusebios, *Comm. in Ps*. 67,7 LXX (Migne *PG* 23 688,52–689,42)

Úryvek Eusebiova komentáře k jednomu verši 67. žalmu ukazuje, jak široce tento caesarejský komentátor používal Hexaplu a věnuje se srovnávání znění různých překladů. Komentátor vykládá text žalmu na jediné rovině jako prorockou výpověď o časech Krista a církve bez potřeby větších alegorezí. Určující pro jeho výklad je znění Symmachova překladu.

„Bůh na svém svatém místě, Bůh usidluje v domě stálé.“[3] Protože při předchozí zmínce text odvedl Pána někam dolů do poníženosti, když řekl, že dospěl k západu a je otcem sirotků a soudcem vdov,[4] nutně se teď musí vrátit vzhůru a hovořit o něm jako o Bohu a učit, že k výše řečenému západu přišel na krátký čas kvůli nějakým prozřetelnostním záměrům. Jeho příbytek a jemu důstojné místo pobytu přece není na západě, ale „na svatém místě“, nebo dle Aquily „v jeho posvěceném příbytku,“ nebo dle Symmacha „v jeho svatém královském paláci.“ To je totiž místem důstojným a hodným jeho božství. Přesto však Bůh, protože miluje člověka, sestupuje ze své vlastní velikosti níže a přizpůsobuje se sirotkům a vdovám žijícím na západě. Proto je též řečeno jinde: „Neboť

1 Nadpis žalmů 56, 57, 58 a 74 (LXX).
2 *Přísl*. 18,17.
3 *Žl* 67,7.
4 Srov. *Žl* 67,5 a 6.

hle Pán, Pán vychází a sestoupí ze svého místa.“[5] Sestupuje odtamtud a kráčí k západu. Podívejme se, čeho chce dosáhnout: „Usidluje v domě stálé.“ Podle Symmacha však „Dává mnichům dům k bydlení,“ a podle Aquily „Usazuje jednorozené v domě,“ dle pátého překladu[6] „Usidluje v domě muže s jedním opaskem“. Toto byl jeho první čin, který je též darován lidskému rodu jako největší z jeho činů. Právě onen mnišský stav[7] stojí totiž mezi těmi, kdo dělají v Kristu pokroky, na prvním místě. Je jich málo, proto také jsou u Aquily nazváni „jednorozenými“ a připodobňováni tak jednorozenému Synu Božímu. Dle Sedmdesáti jsou „stálí“, nikoli vrtkaví a nemění pokaždé jinak svou povahu, nýbrž uchovávají jednu jedinou, dosahující vrcholné ctnosti. Pátý překlad je nazval „muži s jedním opaskem“, protože jsou osamělí a opásali sami sebe. Takoví jsou všichni, kdo praktikují osamělý a čistý způsob života, což byli jako první učedníci našeho Spasitele, jimž je řečeno: „Neopatřujte si zlato ani stříbro do opasků ani mošnu na cesty, ani opánky, ani hůl.“[8] Neboť tím, že jim říká, že si nesmějí opatřit zlato ani stříbro do opasků, je uvádí jako opásané. Takto i nám všem doporučuje apoštol: „Stůjte tedy přepásáni na bedrech pravdou,“[9] a ti, kdo jedli paschálního beránka byli vyzýváni, aby měli bedra přepásaná. Toto tedy činí těm, kdo žijí na západě, onen prorokovaný po svém příchodu jako první věc.

(pracovní překlad Jiří Pavlík)

Eusebios, *Comm. in Ps*. 73 LXX (Migne, *PG* 23 861,33–864,29)

Komentátor podává výklad v historickém smyslu (ὡς πρὸς τὴν ἱστορίαν), zdůrazňuje literní znění (πρὸς λέξιν τὴν διάνοιαν) a opět si vypomáhá variantami jiných překladatelů. Výslovně se vymezuje vůči alegorii órigenovského typu, která text vztahuje na boj nebeských mocností, a své historické čtení nepovažuje za alegorické, i když při identifikaci historické reference používá klíčový termín αἰνίττεσθαί (mluvit v hádankách) a jeho postupy bychom z našeho pohledu mohli s klidným svědomím označit také za alegorii. Jeho alegoreze však není kristologická.

Potom popořádku učí, jaké divy Bůh už dávno předtím vykonal: „Ty jsi ovládl moře svou mocí.“[10] Místo „Ty jsi ovládl“ přeložil Symmachos „Ty jsi zahnal moře svou silou.“ Mně se zdá, že toto je řečeno **v historickém smyslu** o průchodu lidu skrze Rudé moře za dob Mojžíše. Proto je u Symmacha řečeno „Ty jsi zahnal moře svou silou,“ u Theodotióna „Ty jsi rozdělil moře svou mocí.“ Potom se mi zdá, že **naráží**

5 *Mich* 1,3.
6 Órigenova Hexapla měla u knihy *Žalmů* tři další sloupce (pátý, šestý a sedmý).
7 Klíčem k interpretaci se tedy stává znění Symmachova překladu: klíčové slovo „monachoi“, které znamená v literním smyslu „mniši“, nachází komentátor právě v tomto překladu a na jeho základě vztahuje text žalmu na čin Krista vůči sirotkům, vdovám, apoštolům, mnichům.
8 *Mt* 10,9–10.
9 *Ef* 6,14.
10 *Žl* 73,13a.

(***ainittesthai***) na Egypťany a faraóna, když říká: „Rozdrtil jsi hlavy draků na vodě, ty jsi rozmačkal hlavy draka.“[11] Drakem **naráží** na faraóna, jeho hlavami na jemu podřízené velitele a jako draky nazývá Egypťany a jako jejich hlavy jejich vysoké důstojníky a vůdce. Výrok „Dal jsi ho za pokrm lidu Etiopanů,“[12] bychom mohli vztáhnout na jejich mrtvá těla vyvržená z moře na břeh, aby se stala potravou nebeskému ptactvu. Aquila místo „Etiopanů“ překládá „těm, kteří vyjdou,“ Theodotión „poslednímu,“ a pátý překlad „tomu, který vyšel“. Když řeč připomněla ty, kdo utonuli v Rudém moři, vyvolává následně vzpomínku také na události, které se staly poté: „Prolomil jsi prameny a potoky.“[13] Neboť nebyl to Mojžíš, má tím na mysli, kdo úderem hole do skály z ní vyvedl prameny a potoky, nýbrž byl jsi to ty, Bůh, kdo konal tyto zázračné skutky skrze Mojžíše. Dodatek „Ty jsi vysušil řeky Etham“[14] by se mohl vztahovat na Jordán, který vyschl a synové Izraele ho po Mojžíšově smrti přešli bosýma nohama pod vedením Jozua. Je to kolektivní vyjádření, místo jednotného čísla pronesené v plurálu. Slovo „Etham“ přeložil Aquila jako „silné řeky“, Symmachos jako „starodávné“. **Toto budiž řečeno k liternímu znění.** Začne-li se však někdo věnovat **metaforickému významu** těchto míst, vztáhne to na nezjevné a neviditelné mocnosti a bude říkat, že ony jsou těmi draky, kteří jsou zde jmenováni, a že moře je **v metaforickém smyslu** jejich příbytkem a že oním mnohohlavým drakem je míněn sám vládce zlých duchů, o němž je prý řečeno ono „Rozmačkal jsi hlavy draka. Dal jsi ho za pokrm lidu Etiopanů.“ **Takový člověk** bude hledat **podle zákonů alegorie** také význam Etiopanů a bude tvrdit, že jsou to ti, kdo mají začernalé duše, a bude říkat, že tito požírají výše zmíněného draka, obdobně jako ti, kdo jedí tělo spásonosného Slova. Podobně se bude pokoušet vyložit **metaforicky** také prameny prolamující se v potoky a vysoušené řeky. **My však jsme podali smysl literní** a přejdeme k následujícím veršům.

(pracovní překlad Jiří Pavlík)

11 *Žl* 73,13b–14a.
12 *Žl* 73,14b.
13 *Žl* 73,15a.
14 *Žl* 73,15b.